

Владета Станковић*

ИНТЕГРАЛНА МИСАО О ПРАВУ И ДРЖАВИ

У току свој вишедеценијског научног рада Стиван Врачар је створио божаћ и узоран научни ојус. Као истински стваралац тежи њојшалој мисли о праву и држави. Ојуда га видимо као научника, методолога, херменеутика и филозофа права и државе. Најчешће га зајичем у сфери ојшће науке о праву и држави, коју додирује одговарајућа методологија, са чешћим филозофским и херменеутичким конојацијама. На њај начин је његова мисао обухвајна и целовита.

Полазећи од сојствене конјетије изражене синјагом државно-правни интегрализам, Врачар – уиемељује ојшту науку о држави и праву. Ово одговара реалној државној сисјема и правној сисјема, јер они у својој ејзизјенији, иако имају ујечайљив сојствени јенијет, не могу једно без другог, будући да државни органи доносе правне норме, док се одговарајућим правним нормама конјетијуше држава. Очјледно је да јосјоји орјанско јединство државе и права. Истјовремено са њим, Врачар јредочава и државно-правну методологију, која конјетијски одјуйа – и јојмовно и садржински и структурално – од уобичајених и традиционалних методологија права.

Кључне речи: *Наука о држави и праву. – Државно-правни јоредак. – Јединство државе и права. – Синјетичка теорија. – Методологија права.*

1. ПРАВО НАШЕ НАСУШНО

Живимо у правном друштву. И свако од нас је већ постао и *правни човек*. Јер, право налаже да се забележи наш долазак на свет (књиге рођених) и наш одлазак са овог света (књиге умрлих). Чак и после смрти, оставиочева воља производи дејство. Затим, право прописује обавезно вишегодишње школовање, регулише средње, више и високо образовање, уводи војну обавезу итд. Право улази у све домове у виду пореза на имовину; у облику пореза на промет оптерећује скоро све облике потрошње. Регулише и све сфере друштвено корисног рада. У одговарајућим облицима урећује и омогућује развој науке, културе, уметности, спорта... Једноставно речено, веома је мало облика друштвеног, заједничког и личног живота у које право није непосредно или

* Др Владета Станковић, редовни професор универзитета.

посредно ушло. Чак је и однос људи према природном богатству у великој мери правно регулисан. Свакако, „појам права је културни појам“ (Радбрух) и све више постаје наша насушна потреба. О значају права и комплексности правне сфере јасно говори следећи Врачарев суд: „Неопходно је одмах нагласити да право или, тачније речено, правна сфера представља једну од најважнијих и најсложенијих сфера друштвеног живота цивилизованих политичких заједница. Она је саздана од непрегледног мноштва феномена, разних творевина, спонтано насталих и рационално изграђених.“¹

Зато сматрам да је и пространство проучавања савременог права неомеђено.

Право егзистира у разноликим човековим творбама: правни систем, правни поредак, правна структура, правна школа, правна мисао, правна наука, правна филозофија, правна методологија... Тиме и нараста богатство духовности правног живота. Са научно-дисциплинарног становишта, разгранатост правне науке је многострука: природно право, позитивно право, објективно право, субјективно право, јавно право, грађанско право, лично право, породично право, стварно право, облигационо право, кривично право... Тешко је навести све правне дисциплине, јер се, са развојем друштва, стално јављају потребе за новим видом научног промишљања и конституисања права. И сасвим је разумљиво што највећи мислиоци човечанства, од Платона, Аристотела, Гроцијуса, Хегела... „увек узимају право за стожер и за врховни предмет свог посматрања“ (Р. Штамлер).

Често човек и није свестан да се својим чињењем или нечињењем налази у одговарајућем правном односу. Дакле, живимо са свешћу или без свести о дејству важећих правних норми. Некад се питамо колико нам савремена обухватност позитивног права помаже, а колико одмаже у нормалном животу. Каткад нам и дах застаје од бројних правних норми, правних аката, правних прописа, правних субјеката, правних институција, правног система и правних подсистема, правних факата... Питамо се, да ли правни живот – саткан од густе мреже јуристичких студија, схватања, доказа, обавеза, забрана итд, са једне стране, и још гушће мреже оживотворивања правне регулативе, са друге стране – прелази меру нормалног оптерећивања савременог човека и угрожава ли тиме сутрашњицу човечанства? Јер данас, у име заштите права на живот човека и многих других човекових права, долази до честих и масовних бомбардовања, ракетирања, тровања, убијања и угрожавања опстанка великих делова, на одређен начин већ проскрибованих

¹ Стеван Врачар, *Преиспитувања правне методологије – Наповетијаји државно-правног интегрализма*, друго, проширено и допуњено издање, Београд 2000, стр. 43.

народа од стране моћних и охолих светских сила, које се, за све то, још и позивају на међународноправне одредбе о заштити човека. Ове појаве обележиле су нарочито двадесети век, и у преображеном облику већ бацају сени стрепње на тек рођени двадесет први век. Нараста ми осећање да је све више правних норми, а све мање правде, морала и човечности на овом свету.

Данашње право је израсло у најмоћнији организациони и инструментални систем. Упоредо са њим, као својеврстан друштвени двојник, развија се држава – вишемиленијско оличење свакојаких моћи и власти. Право и држава, два су лика једног бића. Они не могу једно без другог, јер се налазе у „органичком јединству“, како пише Стеван Врачар у својим бројним научним радовима.

Много је држава у савременом свету, а исто толико и правних система. Томе треба додати и међународне организације које имају своје обавезујуће нормативне системе представљене у облику међународног права. Питам се – можда недовољно упућен – како то да постоји међународно право, а да не постоји међународна држава; и није ли та правно-логичка аномалија довела до новообликаних насилничких ангажовања савремених делилаца међународне (читај: светске) правде. Особени развојни путеви довели су до настанка како мега-држава (Кина, Индија, Индонезија, САД, Русија...) тако и мини-држава (Ватикан, Сан Марино, Лихтенштајн, Монако, Науру, Бермуди...). Разлике у моћи и власти одражавају се негативно – чак и запањујуће – и на међународном плану. Мислим да у последње време насиље велесила добија све шире размере и све необичније и погубније облике за људски род.

Оваква реалност савременог света намеће велики број проблема, а тиме и велики број егзистенцијалних питања која се тичу судбине човечанства. Свакако, свеколика правна проблематика (државна, међудржавна и међународна) заузима централно место у напорима бројних врста стваралаца права и реализатора правности. Отуда је у знатном порасту развој стваралачке мисли у виду филозофије, филозофије права, правне науке, методологије права, као и у одговарајућим посебним интелектуалним дисциплинама. Упоредо расте и број лица која се професионално баве правном проблематиком, како у области истраживања, проучавања и стварања правне мисли, тако и у области многоликог и многостраног операционализовања реалног правног живота, с једне стране, и број нових институција и организационих система у правној сфери, с друге стране. Укратко: осетан је раст правне професије.

Упркос свему наведеном о досад невиђеној активности научника и практичара, остаје стрепња да је право недорасло појединим ситуацијама, нарочито у (већ поменути) међудржавним и међународним оквирима. Да ли то значи да се ближи критична

тачка раскорака и неподударности између позитивног права и објективног права. Јер, данашњи свет другачији је од јучерашњег, док је сутрашњица већ оптерећена наслеђеним размеђем Истока и Запада, Севера и Југа; процепом између сиромашних и богатих, умних и безумних... Све то је актуелан подстицај филозофима и научницима из широке области права. Један од њих јесте Стеван Врачар. Он је своје присуство на позорници разрешавања савремених горућих правних проблема већ обележио сопственим мисаоним стваралаштвом. Међутим, он своје дело засад не сматра окончаним – у чему се и ми, познаваоци његовог дела и његовог неискрпног научног потенцијала, слажемо – јер право поима као израз сталне потребе за нормирањем људског живота. Колико год се развија људски свет – толико се развијају и облици нормирања. Зато и право, као цивилизацијски облик нормирања човековог света, никад не достиже савршени облик. Штавише, са развојем људског друштва, све је наглашенија квалитативна и квантитативна неподударност између правних регула и стварности... Трагање за бољим решењима – судбинска је одредница човековог живота на Земљи. То на посебан начин назначује Стеван Врачар следећим судом: „Пре свега, ПРАВО је велика непознаница, па ма како то изгледало парадоксално, чак и када се оставе по страни излишна обележавања истим изразом разних ствари (и једне особене друштвене творевине и једног атрибута сваког појединца у модерној политичкој заједници и једне посебне науке, итд.).“²

Међутим, седам година касније, Врачар је много категоричнији, те са становишта филозофије права указује на неодложност преиспитивања основних тековина правне мисли: „По мом мишљењу, двадесето столеће је баш својим страшним искуствима, поред осталог, разоткрило животну и неодложну неопходност темељног и беспопштедног преиспитивања свих основних тековина правне науке, па и овог на шта је овде овлашћено.“³

Овим ми се приказује особен неокантовски порив нашег доба како открива празно поље које чека: (1) преиспитивачке методе филозофије права, са оновременом критиком чистог ума и (2) лик критике практичног ума над тамним наносима двадесетог века.

Са наведеним критичким ставом – као и са раније поменутом поставком о правној сфери која „представља једну од најважнијих и најсложенијих сфера... цивилизованих политичких заједница“ – Стеван Врачар је већ закорачио у филозофију права.

² Стеван Врачар, *Преиспитивање правне методологије*, Предговор првом издању 1993, стр. 15.

³ Стеван Врачар, *Преиспитивање правне методологије*, друго издање 2000, стр. 47.

2. СТЕВАН ВРАЧАР – НАУЧНИК, МЕТОДОЛОГ, ХЕРМЕНЕУТИК И ФИЛОЗОФ ПРАВА

Већ је пола века како рад и мисао Стевана Врачара привлаче пажњу научне, стручне и шире јавности. Веома је плодан и надарен узоран стваралац. Објавио је досад велики број радова, претежно из области правне науке, филозофије права, историје правне мисли и методологије права.

Његова најновија књига *Преиспитивања њравне методологије*, са поднасловом *Нађовешњаји државно-њравнођ интеђрализма*, друго, проширено и допуњено издање, објављено 2000. године, има 866 страница. У односу на прво издање, са истим насловом, ово је, по речима аутора „веома проширено, знатно употпуњено и побољшано“ издање. Оно што прво пада у очи, књига је својеврсно уобличавана, са необичним унутрашњим склоповима, који аутору омогуђују особено развијање и обликовање веома сложене и конзистентне логичке и вредносне целине. При првом сусрету са књигом – која садржи 24 списа из претходног издања, 16 списа у међувремену насталих и 4 која се овде први пут објављују – ни наслуђивао нисам такву потпуност, целокупност, као и достигнуту чврсту повезаност, иако су ми одавно познате Врачареве врлине: савесност, систематичност и доследност, као и његови животни и посебно радни принципи. Тек након вишенедељног ишчитавања текста увидео сам мођи истинске опште оријентације и чврстог становишта, које, као свој став, заснован на дубоком уверењу, Врачар означава синтагмом „државно-правни интеђрализам“.

Како су одмицале прочитане странице, тако је и расла моја приврженост тексту. Пре свега, Врачар је стваралац који је однеговао особени научни израз. Он пише јасно, складно, чисто, елегантно, допадљиво, без пренапрегнутих и без сувишних реченица. На моменте, то је узвишен стил, који, нарочито при херменеутичком приступу великанима правне и филозофске мисли, успешно води литерарности текста, чиме изражава несебичну радост због истинског стваралаштва. По потреби, он користи и реч коју ретко чујемо, а у недостатку њему 'праве' речи у српском стандардном језику – створиће без устезања нову реч, а каткад и неколико нових речи заредом. Нема непотребног понављања. Свака нова страница приноси нове исказе. Искричавост идеја стално је присутна. Читање је угодно и текст интересантан, а са сваком страницом бива све привлачнији. Садржина рукописа једноставно везује читаоца за књигу, изазивајући у њему и сопствене мисли, трансформише га у саговорника, а каткад и у опонента – ако не баш достојног, онда бар побуђеног и тексту све више преданом. Има доста пасажа који као да су делови 'лепе књижевности', о чему ћемо, посебном приликом, рећи нешто више.

У почетку – за читаоца недовољно упућеног у област Врачаревог конципирања опште теорије права и државе – све то представља откровење, да би се лагано и неосетно претварало у заиста нове мисаоне конструкције. Дакле, јављају се нови појмови, изводе нови закључци, приносе нови принципи, утврђују поставке, уочавају нови закони, стварају нове (Врачарево) теорије и назиру или сагледавају обриси нове науке, нове методологије и нови филозофски погледи.

И ма колико Врачарев исказ био једноставан, његова мисао је сложена, снажна и дубока. То није случајно. У Врачара су деценијске наслаге многих знања, свестрана обавештеност, богатство језика, урођена вештина писања, инвентивност, немиран и радознао стваралачки дух, обдареност радиношћу, логичко расуђивање, оданост и преданост умовању.

Он од почетка својих студија – упоредо са савлађивањем основних дисциплинарних знања предвиђених наставним планом и програмом правног факултета – посматра, разматра, размишља, анализује, расуђује и открива нове идеје, те се, из деценије у деценију, стамено и темељно успиње путевима умовања ка несавладивим врховима права, филозофије, методологије и херменеутике. Ове области представљају основно стециште мисаоног стваралаштва Стевана Врачара. На оригиналан и себи својствен начин он је најзначајнији део свог стваралаштва поставио у најновијој књизи.

Додајмо да, поред наведених тематских захвата и поред значајних мисаоних вредности књига Стевана Врачара доприноси нашем стандардном језику и обогаћивању тзв. правног језика. Томе је, свакако, допринео његов необуздани стваралачки дух, разигран у заносу мисли која се развија и коју треба пратити, тачније: сустизати и сустићи, те исказати адекватним речима и вешто сроченом реченицом. У тренуцима језичке тескобе, услед набујале лавине мисли, долазило је и до својеврсног ослобађања самог језика од конвенционалних склопова, и до нових речи, и до нових синтаксичко-интонационих структура. Јер, често се наметала потреба за посебним звуковним ефектима, па је решење добијало одговарајуће метричко и звуковно сагласје. Врачар је све то успешно решавао, а читалац је, његовим својеврсним терминолошким дуплирањем исказа, поред нове мисли, добијао и додатне знаке за дуготрајније памћење изнетих садржаја. Дакле, све доприноси и упечатљивости Врачаревог појмовника.

Приметна је и богата слојевитост Врачарево мисли. Он при разматрању и промишљању основних правних, државних и државно-правних феномена полази од најопштијих филозофских претпоставки и појмова, експлицира их или рационално користи на при-

кладан начин, као какву невидљиву оријентациону мисаону осу своје стваралачке свести, затим примењује одговарајући посебан метод како би што успешније дошао до сазнања суштине предмета истраживања, да би се, потом, определио за подударан начин и облик исказивања. Дакле, у Врачаревом промишљању присутни су многи захтеви сазнања: он претражује и одмерава све околности дате ситуације, свестрано процењује и просуђује, па адекватно изражава. Нема неважних појава у предмету промишљања одређене ситуације. Све постојеће је више или мање важно, јер је свака јединка део проматране појаве.

И као што приличи истинском ствараоцу, Врачар уважава тековине правне мисли, као и мисли исказане о држави. Зато и каже: „И још нешто, најважније: у иоле повољној атмосфери, најприроднија је разноврсност мишљења о најважнијим људским стварима...“⁴ Али, здушна преданост науци – јер су пространства науке неограничена, чак непрегледна и неизмерна; будући да и предмет сазнања света, а тиме и сазнања дела света, нема ограничења, што значи да су немоћне човекове моћи коначног откривања суштине света, и да увек постоји празан и отворен простор ума и умовања – опредељује га стваралачкој оријентацији: „Најважнији су стваралачки напори и најпожељнији такви резултати“⁵ и за категоричан суд критичког промишљања: „Ништа није тако савршено да би било и завршено.“⁶

Врачар особито цени вештину разумевања и тумачења текстова познатих теоретичара права и државе. Зато и каже: „...неотклоњива је вредност, па и извесна магичност, онога што се сматра херменеутиком, тим чудесним знањем и умећем бављења постојећим текстовима, давнашњим и садашњим. То је и оживљавање и доживљавање текстова у којима је ускладиштена и највреднија људска мисао.“⁷ Овакво одушевљавање херменеутиком довољно говори о томе зашто је и сам израстао у изуетног херменеутичара. Његови радови из ове области чине нам и ближим и разумљивијим многа дела наших и страних великана мисли о праву и држави.

3. ОПШТА НАУКА О ПРАВУ И ДРЖАВИ

Иако је опус Ставана Врачара веома богат – због широко распрострањених тематско-проблемских усмерености – могу се лако назрети она мисаона подручја која је својим стваралачким радом

4 *Исио*, стр. 121.

5 *Исио*.

6 *Исио*.

7 *Исио*.

видно обогатио, чиме је, разуме се, увећао не само наше већ и савремене цивилизацијске тековине у светској духовној баштини. То су, пре свега, области највиших врхова филозофије права, науке о праву, науке о држави, опште науке о праву и држави, државно-правне методологије и херменеутике, које (области) обележава висок степен апстракције – на самом размеђу отвореног простора ума и празног простора света, где иманентна потреба ауторове стваралачке свести жели да испуни уочене празнине адекватним садржајем своје сопствене мисли. Сматрам да се доприноси Врачара огледају, пре свега, на пољу опште науке о праву и држави – или је можда веродостојније да у овом тренутку послушно глас самог аутора који каже да је то „државно-правни интегрализам у виду једне особене концепције, то јест како га ја схватам“.⁸

По Врачаревом схватању, општу науку о праву и држави „сачињава укупност најразноврснијих теорија“.⁹ У специјалним истраживањима односа државе и права, у различитим варијантама, појављују се три могуће поставке. Прва сматра да су држава и право две одвојене појаве. Друга истиче да су привидно различите, „а у ствари су идентичне“. Трећа „наглашава да су држава и право посебне али истовремено међусобно зависне и чврсто повезане појаве“.¹⁰ Аутор сматра да трећа поставка „најтачније одражава стварност“,¹¹ те се за овај став опредељује сматрајући га полазном тачком у својим конструктивним истраживањима и утемељивањима данас већ познатог и признатог, са моје стране већ прихваћеног „државно-правног интегрализма“. Једноставно речено, ако је држава снажно друштвено тело, онда је право друштвена душа.

Један од првих радова Стевана Врачара казује садржину и структуру теорије државно-правног поретка (1962). Њој је остао привржен (веран и одан) све до данашњих дана. Она се састоји из бројних поставки, принципа и закона. Изложићемо овом приликом најважније.

а. Поставка о органском јединству државе и права. Први спис Врачареве књиге – коју данас листамо и коју промишљамо, враћајући се често на претходне странице, подвлачећи важне мисли (а има их много и чини ми се каткада да воде у научни бескрај) – посвећен је истраживању и утврђивању најважнијег закона постојања државе и права, ставом о органском јединству државе и права. Аутор најпре указује да се са политичким конституисањем друштва стварају Држава – „специфична организација, значајнија од свих осталих“¹² организационих система у оквиру уређења цивилизова-

8 *Исио*, стр. 18.

9 *Исио*, стр. 24.

10 *Исио*, стр. 24–25.

11 *Исио*, стр. 25.

12 *Исио*, стр. 26.

них људских заједница, и Право као „специфичан нормативни поредак“.¹³ То су „две стране политичког конституисања друштва“.¹⁴ Међу њима постоји „однос узајамне условљености“.¹⁵ Заједно настају, развијају се, мењају и пропадају. Повезаност је вишеструка – структурална, функционална, садржинска и формална. То доводи до стварања органског јединства државе и права. „Органским повезивањем се само постиже узајамна зависност два посебна феномена, који, додуше, постоје као органи једног бића, али то биће реално не постоји. Не ствара се нешто 'треће' изван и изнад реалности државе и права.“¹⁶ Говорећи о органском јединству државе и права, аутор каже да је то „творевина која представља најбољи пример социјалне симбиозе“,¹⁷ те да је за њу најподеснији термин „државно-правни поредак“. Након наведених судова аутор закључује: „Пре свега, поставком о органском јединству државе и права формулисан је, можда, најважнији закон (теорема) њиховог постојања. Јер, апсолутно никада и никако не може бити државе без права или обратно. То је закон (теорема) управо због тога што, и поред образованог јединства, представљају посебне феномене и притом показују низ правилности и нужности међусобног утицања. Ова закономерност заузима најважније место у скупу унутрашњих закономерности структурисања, постојања и развијања државно-правног поретка.“¹⁸

б. Утемељивање синтетичке теорије. Већ на самом почетку свог стваралачког периода (данас већ поодмакле 1962. године) Врачар одважно указује да је неопходна нова оријентација усмерена на стварање синтетичке теорије. Ову своју идеју Врачар презентује следећим просуђивањем: „Неопходна је нова оријентација и она би се састојала у стварању синтетичке теорије. Таква теорија би се карактерисала структуралном и садржинском јединственошћу општих знања, а то значи да би представљала једну а не две науке. Таква теорија би била права потврда поставке о јединству државе и права... Синтетичка теорија, наравно, представљала би само природни производ развоја, јер би била утемељена на ранијим тековинама.“¹⁹ Применом поступка синтезе у облику јединствене теоријске дисциплине, по мишљењу аутора треба да се обухвате „две стварно одвојене и формално повезане теорије“.²⁰ Врачар сматра да се идеја синтетичке теорије не може лако остварити. Он каже: „С обзиром на укоренењу традицију, међутим, таква прео-

13 *Исио*.

14 *Исио*, стр. 26–27.

15 *Исио*, стр. 27.

16 *Исио*, стр. 28.

17 *Исио*.

18 *Исио*, стр. 31.

19 *Исио*, стр. 35.

20 *Исио*.

ријентација не може се лако извести. Стога се у почетку могу појавити само покушаји да се нешто учини у томе смислу.²¹

Синтетичка теорија је значајан допринос општој науци о праву и држави, јер је и употпуњује – стварањем нове јединствене теоријске дисциплине – и унапређује, тиме што пружа могућност визије нематеријалног друштвеног простора у облику државно-правног поретка. Овај поредак је својеврсна целина двају водећих организационих система развијеног цивилизацијског друштва – правног система и државног система.

Међутим, иако Врачарева синтетичка теорија припада преваходно области опште науке о праву и држави, она је веома близу тремеће науке, филозофије и методологије права и државе. На то нас упућује не само назив дисциплине, већ и њена обухватна мисаоност упућена на узајамност и корелацију двеју најсложенијих и егзистенцијално повезаних цивилизацијских творевина. Теорија предочава мисаоност, умно гледање и промишљање државно-правне збиље и тражење истине из постојећих разлога и објашњења, што је у непосредном видокругу науке. Синтеза је један од основних методолошких стубова при састављању и мисаоном уобличавању целине из постојећих (саставних) појединачних и посебних делова. Најзад, сложеност структуралне и функционалне конституције савремених држава, као и бројни материјални и формални извори права (садашњих држава, регионалних и међународних организација) пружају неограничени празан простор Ума који очекује нову реч, глас и мисао филозофа о бројним питањима на која правна наука не може да одговори.

Сматрам да је Врачарева синтетичка теорија својом мисаоном вредношћу обогатила општу теорија права и државе и тиме увела аутора у историју правне мисли.

в. Теорија државно-правног поретка. Најопштије речено, ова теорија разматра „...сва уопштавања у вези с државом и правом“.²² Разумљиво је што њену садржину чине бројни појмови, поставке и закони, будући да она повезује функционално и структурално два најистуренија друштвена ентитета – право и државу – који се, уз то, међусобно употпуњавају током своје егзистенције. Резултат тога је њена логичка повезаност. Отуда Врачар даје следећу екпликацију: „Државно-правни поредак је изванредно складна целина многобројних делова и таква складност не постоји ни код једне друштвене творевине. Јер, држава као најважнија организација и право исто тако важан нормативни поредак својим повезивањем и прожимањем стварају једну монолитну целину.“²³ Врачарев однос

21 *Исио*.

22 *Исио*, стр. 36.

23 *Исио*, стр. 37–38.

према начину исказивања ове теорије види се из следећег става: „Као што су реални елементи сређени, тако мора бити сређена и теорија која их проучава. Систем треба да буде само мисаона пројекција, логичка симетрија, сређености државно-правног поретка.“²⁴ Овим је исказана и ауторова висока дисциплина мисли и речи.

Врачар сматра да „ни право ни држава не егзистирају самостално, одвојено једно од другог. Напротив, они су нераздвајни, структурално тако повезани да се међусобно прожимају. Они су, тако рећи, симетрични и имају низ заједничких елемената (нпр. власт, принуда, хијерархија итд.). Због свега тога настаје њихово јединство, које називам државно-правни поредак...“²⁵ Следи и његов категорички суд: „Затим, насупрот многим схватањима која раздвајају, мање или више доследно, државу и право, истичем поставку да су то две друштвене творевине које се међусобно прожимају, које су нераздвајно повезане, да имају заједничке елементе, да једна не може постојати без друге, да имају симетричну структуру и заједничку функцију у друштву. Утолико и зато они сачињавају једну целину коју обележавам термином државно правни поредак.“²⁶

Дакле, државно-правни поредак је сложен организациони систем. Његов основни циљ је да, уз бројне друге друштвене и материјално-производне системе, обезбеди услове за нормалан живот своје друштвене заједнице, па је његова стабилност од судбинског значаја за живот и опстанак људи. Отуда Врачарева теорија државно-правног поретка превазилази границе чистог духовног стваралаштва, чинећи тиме велики глас роду своме.

4. ПРАВНА МЕТОДОЛОГИЈА

Мисао о методу прати читав научни опус Стевана Врачара. Тај утисак стиче се при првом погледу на саме корице његове најновије књиге *Преиспитивања правне методологије – Наговештаји државно-правног интегрализма*. Потврђивање овог утиска пружају следећи наслови и поднаслови поменуте књиге: Методолошки значај поставке о органском јединству државе и права, Ограниченост тзв. јуристичког метода (Одреднице методске усмерености права, Основаност тзв. јуристичког метода), Методолошка интеграција правних наука, Методолошка основа правних наука, Интегрални метод државно-правне науке (Сложеност метода, Бит-

²⁴ *Исјо*, стр. 38.

²⁵ *Исјо*, стр. 154.

²⁶ *Исјо*, стр. 169.

на својства интегралног метода, Марксистичка афирмација интегралног метода, Делотворност интегралног метода и његових састојака), Систематска правна методологија, Правци развика емпиријских истраживања у нашој правној науци (Методолошке дилеме, Разни методолошки поступци), Узорно језгро опуса Слободана Јовановића (Методска усмереност, Методска рашчлањеност), Методолошки елементи опуса Слободана Јовановића, Правна методологија Томе Живановића, Поводом методологије права академика Радомира Д. Лукића и Облици резонувања у списима Слободана Јовановића.

Овако богат захват обележен је не само свестраношћу већ и дубоким продором у суштину разних облика и начина практичне и мисаоне егзистенције бројних феномена методске природе. У Врачаревим радовима сусрећемо следеће појмове и поставке: метод, метод правних наука, правна методологија, интегрални метод правних наука, интегрални метод државно-правне науке, главна својства интегралног метода, метод науке о држави и праву, традиционални методи, модерни методи, методолошка интеграција, методолошка интеграција правних наука, методолошко јединство издиференцираних наука, методолошки екстремизам, методолошка основа, методолошка основа правних наука, основни делови метода, састав и функције метода, систематска правна методологија, систематска државно-правна методологија, синтетичко реалистички метод и др.

Врачарев дуг и разноврстан категоријални низ у области методологије сам по себи говори о вредностима његових научних достигнућа. Тиме је он стао раме уз раме са својим великим претходницима: Слободаном Јовановићем – горостасном личности са врхова правне мисли светских стваралаца (који додуше није ни помињао реч методологија, али је на себи својствен стваралачки начин дао допринос општој методологији, методологији права и 'државно-правној методологији'); Томом Живановићем (ствараоцем оригиналне правне методологије) и Радомиром Лукићем, чија 'методологија права' уоквирује богато животно дело највећег духовног витеза Амфитеатра 5 на Правном Факултету у Београду – дело које обогачује светску баштину правних достигнућа.

Врачарева досадашња остварења у области методологије, која га чине великим методологом, ја видим, пре свега, у његовом схватању, уважавању и прихватању метода као окоснице стваралачке моћи Човека, а научне мисли посебно. „Метод је предуслов процеса сазнања, али се у том процесу стално и непосредно проверава и потврђује достигнутим резултатима. Метод је динамичка страна науке у којој се изражавају путеви, начини и облици утврђивања извесне истине о истраживаном предмету. Метод је

сложено знање које показује како се организује и усмерава истраживање, а има ове делове: методолошку основу, методске поступке и методске инструменте.²⁷

Дакле, метод је: (а) предуслов процеса сазнања, (б) стално се и непосредно проверава, (в) динамичка страна науке и (г) представља сложено знање.

Да укратко искажем следеће мисли: Метод је вишеструко слојевит и представља невидљиву интелектуалну нит која умом осветљава пут сазнања истине. У самом процесу спознаје он мисаоно и, према потреби, самокориговањем пројектује нужне умне радње. Дакле, метод није статичан, а још мање једном заувек дат. Зато га и треба стално истраживати, односно, 'преиспитивати', како је и записано на корицама књиге коју листам.

Сматрам да је метод у самом човеку – у свести или на домаку свести. Он је мисаони део његовог рада – или ти ум у замаху који тражи светле траке и налажењем најсроднијих појава сликом истинитих речи оличава нову мисао.

У овом тренутку само сам навео Врачарево схватање појма метода, и у том контексту, принео своју визију општег појма метода (која ми се сада приказала) као ехо његове зорне идеје у цитираним мислима.

Иначе, сем поменутих наслова, појмова и поставки, све друго – о методу – било би непотребно за ову прилику. Само да поменем и то да је Врачар, у расположењу са изузетним стваралачким узлетом, заредом исписао седам (!) варијанти дефинисања општег појма метода на 66. и 67. страници своје најновије књиге.

Да закључим: Врачар је у својим списима створио тоталну методологију државно-правног поретка, дошавши до, засада, највише тачке данашњих могућности једног методолога у области државно-правних наука.

Н. В. И добронамеран покушај да се напише сажет осврт на одређену књигу, не може да избегне стрепњу – чак и реалност – од прекорачења пожељног оптималног простора.

Врачарева најновија књига до те мере кипти од разноврсности и богатства нових идеја, веома успешних анализа, задивљујућих нових синтеза и допадљивих исказа, да се човек – иако унапред свестан тога – брзо суочи са опасношћу од непотпуности, а то значи и са сиромаштвом, недовољношћу, огољеношћу и недореченошћу сопствене мисли садржане у приказу. У том случају, једна или можда и једина могућност јесте да се одрекне потребе за прелазак

²⁷ *Исио*, стр. 133.

на разматрање нижег степена апстракције, што је у свом досадашњем опусу аутор успешно урадио тематизовањем богате егзистенције идеје државно-правног интегрализма на нижем нивоу уопштавања.

Само да поменем да се посебна вредност Врачарева идеје државно-правног интегрализма види у трећем одељку књиге под називом Истраживања југословенског државно-правног поретка, који садржи изузетно промишљене и за обогаћивање општег опуса важне списе: Правци развитка емпиријских истраживања у нашој правној науци, Основни проблеми конституисања научне и позитивноправне дефиниције устава и Претпоставке научног проучавања правног система Југославије.

Из наведених разлога осећам обавезу према аутору и његовом великом делу, и према себи самоме – јер замишљени концепт нисам остварио – да овај текст наставим даљим и дубљим промишљањем у наредном периоду.

Vladeta Stanković*

INTEGRAL THOUGHT ON LAW AND STATE

Summary

For the last five decades, professor Stevan Vračar has been in the focus of contemporary thought on law and state. His approach to law and state is comprehensive and deep, so his rich collection of theoretical work can be seen as an integral thought on these phenomena. Vračar develops his own orientation named with a descriptive syntagm *state and legal integralism*. Due to a comprehensive research and deep thought on all levels – of otherwise very complex phenomena of state and law – Vračar presents himself as a legal scientist, methodologist, hermeneutic, and philosopher. His acts come from a pen of a true creator, seeking a comprehensive theory on law and state, since these two social phenomena really exist in an organic unity as a specific type of social symbiosis. Professor Vračar establishes a basic science of law and state through numerous terminological novelties, by creating hypotheses and theories as a comprehensive view with a logical homogeneity of integral parts.

Key words: *Science on state and law. – State and legal order. – Unity of state and law. – Integralism.*

* Vladeta Stanković, Ph. D., Full professor of the University of Belgrade.

Vladeta Stanković*

REFLEXION INTEGRALE SUR LE DROIT ET L'ETAT

Résumé

Cela fait déjà cinq décennies que Stevan Vračar est au cur des réflexions modernes sur le Droit et l'Etat. Son approche du Droit et de l'Etat est large et profonde, et son riche opus apparaît sous la forme d'une réflexion intégrale sur ce phénomène. Vračar développe une orientation personnelle s'appuyant sur un syntagme interrogatif D'INTEGRALISME ETATIQUE ET JURIDIQUE. En raison d'un mouvement universel et d'une profonde réflexion de toutes les classes sociales – par ailleurs phénomènes juridiques et étatiques complexes – Vračar se présente à nos yeux en tant qu'homme de science, méthodologue, herméneutique et philosophe du Droit. Ses écrits sortent de la plume d'un véritable créateur à la recherche d'un sens total sur le Droit et l'Etat, étant donné que ces deux phénomènes sociaux existent réellement dans une unité organique en tant que symbiose sociale particulière. Le professeur Vračar a fondé une science générale sur le Droit et l'Etat grâce à de nombreuses nouveautés terminologiques et des notions, par la création d'axiomes et de théorèmes en tant que vue d'ensemble avec une homogénéité logique de parties composantes.

Mots-clés: *Théorie de l'Etat et du Droit. – Ordre étatique et juridique. – Unité de l'Etat et du Droit. – Intégralisme.*

Vladeta Stanković**

INTEGRALES GEDANKE ÜBER RECHT UND STAAT

Zusammenfassung

Im Mittelpunkt der gegenwärtigen Lehre über Recht und Staat steht schon seit fünf Jahrzehnten Prof. Dr. Stevan Vračar. Sein Gedanke über Recht und Staat ist umfassend und tiefgreifend, so dass sein reiches wissenschaftliches Werk in Form des integralen Gedankens über diese Phänomene erscheint. Prof. dr. Vračar entwickelt seine eigene Orientierung, welche mit dem deskriptiven Syntagma staatsrechtlicher Integralismus bezeichnet wird. Wegen seines vielschichtigen Zugangs und seiner tiefgreifenden Erörterung aller Schichten - übrigens komplizierter rechtlicher und staatlicher Phänome-

* Professeur d'université.

** Dr. Vladeta Stanković, Universitätsprofessor.

ne – stellt sich Prof. Dr. Vračar als Wissenschaftler, Methodologe, Hermeneutiker und Rechtsphilosoph vor. Seine Schriften stammen aus Schreibe-
werk eines echten Autors, der nach einem vollkommenen Gedanke über
Recht und Staat forscht, da diese zwei Phänomene in organischer Einheit als
eigenartiger sozialer Sybiose existieren. Prof. Dr. Vračar begründet die
allgemeine Lehre über Recht und Staat durch zahlreiche terminologische und
Begriffsneugigkeiten, durch Schaffen von Ansätzen und Theoremen als eine
einheitliche Einsicht mit logischer Homogenität ihrer Bestandteile.

Hauptwörter: *Lehre über Recht und Staat. – Staatsrechtliche Ordnung. – Einheit von
Staat und Recht. – Integralismus.*